

YÖKYÖPELIT

Suullisesta perinteestä koottu näyttely

Sari Sudensalmi

Pohjois-Karjalan museon Joensuuhun oli koottu 21.10.2004—3.4.2005 *Yökyöpelit, museossa kummittele!* -näyttely, joka perustui suullisesti kerätyn perinteen ympärille. Näyttely oli suunnattu pääasiassa lapsille. Vastaavanlaista suulliseen perinteeseen perustuvaa näyttelyä ei ole toteutettu aiemmin. *Kyöpelit* ovat öiseen aikaan liikkuvia henkiolentoja, joita kutsutaan myös kööpeleiksi, kummituksiksi, aaveiksi, möröiksi tai pahanhengiksi. Kummitustarinoissa seikkailevat myös rauhattomat vainajat, paholaiset, haltijat, tietäjät, pirut ja parat, jotka esiintyvät linnun tai käärmeen hahmossa. Näistä kaikista oli koottu esimerkkejä näyttelyyn. Toteutus oli kaikin puolin onnistunut.

”Alkuperäinen idea lähti liikkeelle lapsille suunnatusta kirjallisuudesta. Olin tehnyt myös graduni kummitusjutuista. Näyttely oli suunnattu peruskouluikäisille lapsille, jotka lukevat Harry Potteria ja ovat kiinnostuneita taikuudesta”, kertoo amanuenssi Erkki Matikainen. Yökyöpelit näyttelyssä oli Harry Potterin sijasta tuotu esiin omassa kansanperinteessämme esiintyviä uskomushahmoja. Esimerkiksi kertomuksilla järvessä tai kaivossa vaanivista vedenhaltijoista ja näkeistä on suojeltu lapsia hukkumiselta.

Näyttelytilaan oli luotu kummitustalo, hautausmaa, ruumisriihi ja hylätty kirkko. Kummitustalon tuvan teatterilavalla lapsilla oli mahdollisuus näyttäytyä kummitusasussa, joita oli ripustettu tuvan naulakoihin. Näyttelyyn oli rakennettu lapsille kiinnostavia avattavia laatikoita ja luokkua. Näyttelyyn johti näyttävä aaveluola. Tila oli hämärä ja aavemainen. Toteutus oli hyvin onnistunut, ja aikuistakin saattoivat tunnelma sekä suomalaisen kummitustalon ja hautausmaan aaveänet pelottaa.

SELKÄRANKANA KUMMITUSTARINAT

Kun näyttely rakentuu sellaisen suullisen perinteen varaan, josta ei ole olemassa esineitä tai valokuvia, tuo se lisää haastetta näyttelyn kokoamiseen. ”Koottaessa näyttelyä suullisesta perinteestä kasvaa lavasteiden, äänien ja valojen merkitys. Näin

perinne tuodaan esille ilman esineitä. Pohjalla ovat tarinat, joita korostetaan ympärillä olevan miljöön avulla. Lisäksi miljöö ja tarinat olivat vuorovaikutuksessa keskenään”, kertoo Erkki Matikainen. Hän alkoi etsiä näyttelyyn tulevia kummitustarinoita noin viisi vuotta sitten: ”Etsin tarinoita, joissa oli selkeä juoni ja jotka oli helppo kuvittaa näyttelyksi. Yli 80 tarinan joukosta valitsin lopulta näyttelyssä olevat tarinat. Kiinnitin tarinoita valitessani huomioni siihen, että uskomustarinoiden eri teemat tulisivat esille.”

Yökyöpelit näyttelyyn tarinat oli tuotu yleisön kuunneltaviksi. Seinillä roikkui kuulokkeita, joista vierailijoilla oli mahdollisuus kuunnella kulloiseenkin pisteeseen liittyviä kummitusjuttuja. Yhteensä näyttelyssä oli 13 kuuntelupistettä, joista oli mahdollisuus kuunnella yhteensä 24 tarinaa. ”Äänien ja tarinoiden toteuttamista mietittiin kauan. Tarinat eivät olisi toimineet, jos niitä olisi pelkästään luettu. Halusimme myös, etteivät yleisäännet sekoitu kuulokkeista tuleviin tarinoihin. Lisäksi halusimme kuuntelupisteen kunkin teeman kohdalle”, toteaa Matikainen.

Tarinoiden keruupaikat sijoittuvat Pohjois-Karjalan ja Venäjän Karjalan alueelle. Näyttelyteksteissä kerrottiin kummitustarinoiden hahmoista ja siitä, miksi kansa tarinoi näistä salaperäisistä asioista yhä nykyäänkin.

ONGELMAT JA HAASTEET

Suurin ongelman näyttelyn toteutuksessa oli se, että rahaa oli niukasti. Kallein menoerä näyttelyssä olivat efektiäännet, jotka olivat tärkeä osa näyttelyä. ”Piti etsiä taho, josta äännet sai halvimmalla. Mutta kyllä näyttelyn idea tulee esille, vaikka se toteutettiin pienellä budjetilla. Olisin kyllä halunnut näyttelyyn liikkuvia esineitä ja tunnustelulaitteita, mutta ne olisivat olleet liian kalliita”, kertoo Erkki Matikainen.

Yökyöpelit -näyttely oli alkuperäisen suunnitelman mukaan tarkoitus toteuttaa jo vuonna 2002, mutta rahoitusta näyttelyyn ei saatu. Vuonna 2004 näyttelylle budjetoitiin määräraha. Matikaisen mukaan näyttelyn rakentamisessa ei ilmennyt ongelmia, vaikka se veikin aikaa ja tehtiin yhteistyössä opiskelijoiden kanssa. Rakentaminen kesti kuukauden. Avaamisen jälkeen ilmeni ongelmia laitteiden toiminnassa ja niiden korjaaminen vei oman aikansa. Lisäksi osa näyttelyn rekvisiitasta joutui ilkeiden kohteeksi. Esimerkiksi kalliimpia kosketteluesineitä varastettiin ja joitain esineitä rikottiin.

ETEEPÄIN SIIRRETTÄVÄKSI

Erkki Matikaisen mukaan Yökyöpelit-näyttelyn toteuttamisesta sai näkökulmaa vastaavanlaisten näyttelyiden tekemiseen. Hänen mukaansa riippuu paljon näyttelyn aiheesta, kuinka kalliiksi lavasteratkaisut tulevat: ”Toivoisin, että vastaavanlai-

YÖKYÖPELIT

set näyttelyt lisääntyisivät ja suullista perinnettä tuotaisiin enemmän esille. Tämän näyttelyn haastavuutta lisäsi se, että kohderyhmänä olivat lapset. He saattavat hylätä näyttelyn nopeastikin, jos se ei heitä miellytä.” Matikainen paljastaa myös, ettei työryhmä kysynyt näyttelyn suunnitteluvaiheessa lasten mielipiteitä: ”Emme kuitenkaan lähteneet tuputtamaan tietoa, vaan halusimme näyttelystä kevyen ja pitkälle popularisoidun.”

Näyttelyn yhteydessä kerättiin myös uusia kummitustarinoita näyttelyssä käyneiltä. ”Oli yllätys, että kummitustarinoita tuli näin paljon. Tarinoita saatiin näyttelyvieraiden mukana myös Länsi-Suomestakin.” Näyttelyllä oli netissä myös omat sivut, joilta esimerkiksi koululuokat löysivät lisätehtäviä. Näyttelyn kummitusjutut oli löydetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkistosta. Myös uudet näyttelyssä kerätyt kummitustarinat ja piirustukset taltioidaan perinnearkistoon.

Näyttelyn olivat toteuttaneet amanuenssi Erkki Matikainen ja vs. amanuenssi Iris Heino. Näyttelyn visuaalisesti suunnittelusta vastasivat näyttelyn tuottajana toiminut Raimo Piironen ja *Carelian Wilderness ry*. Lisäksi näyttelyn toteuttamiseen osallistuivat Pohjois-Karjalan Ammattiopiston oppilaat ja Joensuun kaupunginteatterin näyttelijöitä.

Kirjoittaja on FM ja toimii osa-aikaisena toimittajana sanomalehti *Karjalaisessa*.

Myös rauhattomat vainajat ovat kummitelleet ja olleet kummitustarinoiden keskiössä. Jos vainajaa ei kunnioitettu hänelle kuuluvalla tavalla, alkoi hän ennemmin tai myöhemmin kummitella.